

Complexnummer: 519108

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

De Koepel gevangenis

<i>Aantal complexonderdelen</i>	<i>Monumentnummers van complexonderdelen</i>
17	519109, 519110, 519111, 526077, 526078, 526079, 526080, 526081, 526082, 526083, 526084, 526085, 526086, 526089, 526091, 526095, 526096

<i>Woonplaats</i>	<i>Gemeente</i>	<i>Provincie</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

Locatie van het hoofdobject

Nassausingel 26, 4811 DG te Breda

Complexomschrijving

Inleiding

GEVANGENIS- en voormalig GERECHTSHOF-COMPLEX uit 1883-93 in Neo-Renaissancetijl bestaande uit zeventien onderdelen:

I poortgebouw gevangenis

II administratiegebouw

III cellingebouw (koepelgevangenis)

IV dienstgebouw

V kerkgebouw

VI voormalige dienstwoning adj.gevangenisdirecteur

VII voormalige dienstwoning gevangenisdirecteur

VIII t/m XIII zes voormalige dienstwoningen voor gevangenisbewaarders

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 17 July 2024

XIV voormalig Gerechtshof, nu kantoor voor de Raad voor de Kinderbescherming

XV voormalig Huis van Bewaring met cellenvleugel, nu Penitentiaire Inrichting voor Vrouwen

XVI voormalige dienstwoning directeur Huis van Bewaring

XVII voormalige dienstwoning adjunct-directeur Huis van Bewaring

Het gevangenisgedeelte, nu Penitentiaire Inrichting "De Boschpoort" genoemd, is ontworpen door de rijksbouwmeester Johan Frederik Metzelaar (1818-1897). Het ronde overkoepelde cellengebouw (III) in het vervolg "koepel" genoemd, is vrijwel identiek aan de koepelgevangenis in Arnhem. De aanbesteding van de Bredase koepel is op 20 februari 1883. Het werk is gegund aan de aannemers A.S. en J. Schaafsma uit Harlingen voor de bouwsom van f 538.480,00. De koepelgevangenis is in gebruik genomen op 15 augustus 1886. J.F. Metzelaar is in zijn ontwerp voor het ronde gevangentype geïnspireerd door de ontwerpen van de Engelse broers Samuel en Jeremy Bentham (1748-1832) met respectievelijk het "Inspection House" uit 1785 en het "Panopticon". Het Engelse ontwerp heeft in eigen land geen toepassing gevonden. In Nederland is dit panopticumtype toegepast voor de gevangnissen van Arnhem (1882-86), Breda (1883-86) en in Haarlem (1899-1902). In 1985 wordt de gevangenis gerenoveerd, onder andere komt er een nieuw ingangsbouw rechts naast het poortgebouw (I) aan de Nassausingel. Het administratiegebouw (II) wordt uitgebreid met twee eenlaagse paviljoens aan de zijkant van de voorhof. Rond het dienstgebouw (IV) wordt een U-vormige eenlaagse nieuwbouw opgetrokken. In dezelfde tijd krijgt het gerechtshof (XI) op de hoek van de Nassaulaan en Kloosterstraat een andere functie. Nu bevindt zich hier de Raad voor de Kinderbescherming.

Het Huis van Bewaring met de cellenvleugel aan de Kloosterstraat wordt een Penitentiaire Inrichting voor Vrouwen. De twaalf omliggende dienstwoningen van het complex zijn dan inmiddels als zodanig niet meer in gebruik. De twee directiewoningen van het Huis van Bewaring aan de Kloosterstraat worden bij de gevangenis getrokken.

De voormalige ingang van de gevangenis bestaat uit een poortgebouw met twee monumentale torens, waartussen een houten dubbele poortdeur is aangebracht. In de torens bevonden zich de portierskamer en het wachtvertrek voor bezoekers. Achter het poortgebouw bevindt zich de voorhof met het administratiegebouw. Het administratiegedeelte is met de koepel verbonden door een gang op beide verdiepingen.

Het Gerechtshof (Arrondissementsrechtbank) en het Huis van Bewaring zijn ontworpen door Willem Cornelis Metzelaar (1848-1918) zoon van de rijksbouwmeester. De aanbesteding van dit gedeelte van het complex is op 16 december 1890. Het werk is gegund aan de aannemer B.W. Blecourt uit Almelo voor de bouwsom van f 229.975,00. Het wordt op 15 augustus 1892 in gebruik genomen. Op 4 september 1893 wordt het Gerechtshof officieel geopend door de president van de rechtbank, mr. B. Hulshoff.

Omschrijving

De koepel ligt binnen een hoge rondgaande ringmuur uit 1965.

De oude muur stond op dezelfde plaats, deze was echter minder hoog. De ingang bevindt zich aan de Nassausingel in een poortgebouw. Hierachter ligt het administratiegebouw, door een voorhof gescheiden van het poortgebouw. De koepel is via een gang aan de oostkant verbonden met het administratiegebouw en met het dienstgebouw aan de westkant. Aan de zuidoostkant op het terrein ligt het kerkgebouw.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De vrijstaande dienstwoningen liggen buiten de ringmuur. De dienstwoningen van directeur en adjunct-directeur flankeren het poortgebouw aan de Nassausingel. Zes bewaarderswoningen liggen aan de noordkant van de gevangenis aan de Nassaustraat.

Het Gerechtshof (Arrondissementsrechtbank) en het Huis van Bewaring liggen aan de andere kant van de gevangenis aan de Kloosterlaan en Nassaustraat. De bijbehorende cellenvleugel in de Kloosterlaan gaat gedeeltelijk schuil achter de dienstwoningen behorende bij het Huis van Bewaring van directeur en adjunct-directeur. De cellenvleugel heeft een uitbreiding uit 1970 in de stijl van W.C. Metzelaar. Rond de cellenvleugel eveneens een nieuwe hoge rondgaande ringmuur uit 1965. De beide ringmuren rond de gevangenis en het Huis van Bewaring en het nieuwe ingangsbouwwerk behoren niet tot de bescherming.

Waardering

De gevangenis met het voormalig gerechtshofcomplex is van algemeen belang. Het geheel heeft cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout; het is van belang wegens innovatieve waarde. Het complex heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van belang als voorbeeld van de toepassing van stijlelementen uit het verleden voor het representeren van de waardigheid van de rechtspraak en de gestrengheid in de bestraffing van gedetineerden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C.

Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieuronderdelen. Het complex heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad. Gaafheid/herkenbaarheid: het complex is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.). Zeldzaamheid: het is van belang als voorbeeld van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 519109

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82638/191

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			9511

Omschrijving**

Inleiding

KERKGEBOUW, ontwerp uit 1885 van J.F. Metzelaar. Het gebouw ligt binnen de ringmuur in de zuid-oosthoek van het gevangenisterrein.

Godsdienstuitoefening binnen de koepel was vrijwel onmogelijk door de slechte akoestiek. Daarom is een vrijstaande cellulaire kerk, oorspronkelijk voorzien van houten "cellen", op het terrein gebouwd.

Omschrijving

De kerk heeft een rechthoekige plattegrond groot 19,40x 12,70 meter, met een zadeldak liggend tussen tuitgevels. Het opgaande werk bestaat uit handgevormde baksteen in hardgraauw gemetseld in kruisverband. Het geheel staat op een plint van klinkers. Hierover ligt, uitkragend op hardstenen consoles, een hardstenen goot. De gevels bezitten vier kozijnen met een halfcirkelvormige bovendorpel en vast kalf. De onder- en bovenramen zijn vast uitgevoerd. De raamdorpels zijn in hardsteen uitgevoerd. Aan de bovenkant hebben de tuitgevels eveneens een hardstenen afdekking.

De voorgevel kent vier rechte kozijnen met een vast bovenraam en een schuifbaar onderraam. De onderdorpels zijn uitgevoerd in hardsteen. Tevens bevindt zich in deze gevel een deurkozijn met een halfronde bovendorpel en een recht kalf. De achtergevel is blind uitgevoerd.

De gehele kerkruimte wordt overspannen door een open kap gedragen door vijf spanten op muurstijlen, opgebouwd uit twee spantbenen gekoppeld door een trek balk en schoren. De kap is dubbel beschoten.

De muren en het plafond zijn witgepleisterd. De vloer is afgewerkt met achtkantige hardgebakken gele tegels en gelijke zwarte vierkante vullingen en randen.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

In de kerk bevinden zich, door gevangenen gemaakt: een houten preekstoel, rond tabernakel, bidstoel, crucifix en een veertiendelige kruisweg bestaande uit ronde medaillons met een houten randversiering van een touw of ketting.

Waardering

Het kerkgebouw is van algemeen belang. Het maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout; het is van belang wegens innovatieve waarde.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van belang als voorbeeld van de toepassing van stijlelementen uit het verleden voor het representeren van de waardigheid van de rechtspraak en de gestrengheid in de bestraffing van gedetineerden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen. Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Religieuze gebouwen	Kerk en kerkonderdeel	Kerk

Monumentnummer*: 519110

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82641/62

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Breda	Breda	Noord-Brabant

Locatiennaam	Locatieomschrijving
Breda	

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartemen aanduiding	Grondperceel
Breda	B			7943

Omschrijving**

Inleiding

De voormalige DIENSTWONING voor een gevangenisbewaarder is samen met de vijf naastgelegen identieke dienstwoningen ontworpen in 1883 door J. F. Metzelaar bij de strafgevangenis.

Als voorbeeld gebruikte Metzelaar zijn ontwerpplannen voor de woningen voor de strafgevangenis te Arnhem. Aan de noordzijde van het terrein, buiten de ringmuur staan zes bewaarderswoningen. Op 20 februari 1883 zijn de huizen (tezamen met de strafgevangenis en de directiewoningen) aanbesteed. Zij zijn gebouwd door de aannemers A.S. Schaafsma en J. Schaafsma uit Harlingen. In juni 1886 zijn de woningen, die speciaal bedoeld waren voor het gehuwde gevangenispersoneel, opgeleverd. De oostzijde van de woning is in de zestiger jaren gedeeltelijk opgetrokken en voorzien van een nieuwe ingangspartij.

Omschrijving

De eenlaagse vrijstaande woning met zolder-etage heeft een T-vormige plattegrond onder overstekend zadeldak met houten windveren, de nok is noord-zuid gericht. De frontgevel is symmetrisch van opzet. De gevel heeft twaalf speklagen uit gele baksteen, steeds twee lagen dik. Op de begane grond een groot venster, bestaande uit twee zesruitsschuifvensters. Hardstenen lekdorpels. Vensterpartij overspannen door segmentboog. Tussen begane grond en etage op vloerhoogte drie balkankers. Op de etage een zesruitsschuifvenster.

Het dakoverstek met vijf consoles aan voor- en achterzijde. De oostgevel is asymmetrisch. In noordgevel een zelfde zesruitsschuifvenster als op etage frontgevel. Zuidelijk deel gevel verbouwd (heden twee bouwlagen met topgevel). Aan noordzijde

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

aanbouw ingangspartij onder dak nieuwbouw gedeelte. Speklagen en balkankers gelijk aan frontgevel.

Waardering

De dienstwoning is van algemeen belang. Het gebouw maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Ciperswoning(K)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 519111

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82640/188

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			9511

Omschrijving**

Inleiding

POORTGEBOUW, ontwerp uit 1883 van J.F. Metzelaar, ligt aan de oostkant van het terrein met de ingang aan de Nassausingel. De architect is bij zijn ontwerp geïnspireerd door de middeleeuwse kasteel- of stadspoort. De poort bevindt zich tussen twee zware robuuste torens verbonden met elkaar door een rondboog. De torens lopen taps toe met een uitkraging aan de bovenzijde volgens het idee van de uitkijkpost met kantelen naar middeleeuws voorbeeld. In de torens schietsleuven en vuurgaten. Tussen de torens grote deuren, waarboven een half rond boogvormig houten grid, alsof een valhek kan worden neergelaten bij onraad. Alle onderdelen van de poort hebben een monumentale detaillering, waarbij overdadig gebruik van natuursteen.

Omschrijving

De toegang, bestaat uit een drielaags poortgebouw met een dubbele houten poortdeur en aan weerszijden daarvan een vooruitspringende toren. Het opgaande werk bestaat uit een hoge plint van gebouchardeerde hardstenen blokken op een trasraam in vlakke klinkers in moppenformaat groot 25 x 12,5 x 6,5 centimeter. Hierop metselwerk van handgevormde hardgraauwe moppen in kruisverband. De muren zijn platvol gevoegd met gesneden stootvoegen. In het metselwerk hardstenen speklagen op eerste en tweede verdieping. De hoeken van beide torens zijn tot de tweede hardstenen band uitgevoerd in staande blokken hardsteen afgewisseld met een smal liggend blok, alle voorzien van een kraalrand. Halverwege de tweede verdieping kraagt het metselwerk uit, ondersteund door een boogstelling rustend op geprofileerde hardstenen consoles. Tot aan deze uitkraging zijn de torens enigszins toelopend opgetrokken. Boven de uitkraging is het metselwerk loodrecht uitgevoerd. De torens zijn van boven beëindigd met een doorgaande geprofileerde hardstenen lijst, waarop gemetselde kantelen met hardstenen dekplaten zijn geplaatst.

In de linker toren rustend op de plint een smal venster. De dagkanten zijn evenals de strekken in hardsteen uitgevoerd. Als tegenhanger van dit venster is in de rechter toren een deuropening gemaakt. De dagkanten zijn evenals de strekken in hardsteen uitgevoerd. De deur is afgehangen aan rijkelijk versierde gehengen en voorzien van een ijzeren deurklopper. Tussen de twee

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

doorlopende hardstenen speklagen zijn aan de voorzijde van beide poorten op het niveau van de eerste verdieping twee zogenaamde spleetvensters in vorm van schietsleuven aangebracht. Boven de tweede band zijn ter versiering drie "schietgaten" (te weten hardstenen blokken met een rond gat erin) aangebracht. In het vlak tussen de uitkraging en de hardstenen lijst onder de kantelen geven drie eenvoudige ankers het niveau van het platte dak aan. In beide dagkanten van de poortdoorgang zijn eveneens hardstenen "schietsleuven" ingemetseld.

In het terugliggende middenvlak ligt de dubbele hoofdboort. Ook hier is een hardstenen plint toegepast. De dagkanten van de poortdoorgang zijn enigszins wijkend opgetrokken en uitgevoerd in staande blokken hardsteen afgewisseld met liggende blokken, alle voorzien van een kraalrand. In de poortdoorgang staan twee hardstenen schamppalen. Ter hoogte van de halfronde uitstekende waterlijst op het niveau van de eerste verdieping ligt de geboorte van de halfronde afsluiting van de doorgang met een enorme boog. Deze gemetselde boog is begrensd met een dubbele getoogde hardstenen band. Het metselwerk wordt beëindigd door kantelen met hardstenen afdekplaten. Deze afsluiting wordt gevormd door geprofileerde hardstenen blokken, in de dagkant voorzien van een kraalrand, die op het metselwerk de vorm van een flauwe spitsboog beschrijven. In de doorgang is ter hoogte van de eerder genoemde hardstenen waterlijst een eikenhouten ligger geplaatst. Een raster van staande eikenhouten deeltjes sluit de halfronde opening af. De aldus overgebleven rechte doorgang onder de ligger wordt afgesloten door dichte dubbele houten poortdeuren, versierd met gestileerde kussens. De deuren met ijzerbeslag zijn afgehangen met gehengen aan duimen in een houten kozijn. Midden boven de doorgang, rustend op een vooruitspringende rechte waterlijst, is een ca. 2 meter hoge wapenstein met het gepolychromeerde wapen van het Koninkrijk der Nederlanden geplaatst. Links en rechts hiervan wordt het metselwerk beëindigd door gemetselde kantelen afgedekt met hardstenen platen. Tegen de linker- en rechterkant van het poortgebouw sluit de nieuwe ringmuur aan op het blind uitgevoerde metselwerk. Dit metselwerk is in opbouw gelijk aan dat van de voorzijde uitgevoerd. De achterzijde van het poortgebouw is het metselwerk gelijk aan dat aan de voorzijde uitgevoerd.

In beide torens is een deuropening aangebracht met een houten kozijn en deur. De dagkanten zijn evenals de strekken in hardsteen uitgevoerd. Tussen de twee hardstenen banden in is recht boven de deuren in beide torens een smal dubbel venster. Boven de hardstenen band zijn ter versiering drie "schietgaten" aangebracht. In de flanken van de poortdoorgang in de buitenmuren van beide poorten een smal venster. De hardsteen in het poorgebouw komt uit de groeve van Escausine (België). Vanwege de functie van het gebouw zijn nagenoeg alle vensterpartijen aan de buitenzijde voorzien van tralies. De kozijnen, ramen en deuren van het poorgebouw zijn van grenenhout. De oorspronkelijke kleurstelling van de poortdeuren bestond waarschijnlijk uit donker geverniste deuren in lichtgrijze kozijnen en lichtgrijze ramen en kozijnen. Van het ijzerwerk werden de tralies lichtgrijs en de gehengen zwart geschilderd.

De voorhof wordt begrensd door de voorgevel van het administratiegebouw en een gedeelte van de ringmuur aan de westzijde; de ringmuur met de hier tegenaan gebouwde bergplaatsen aan de noord- en zuidzijde en de achterzijde van het poortgebouw met ringmuur aan de oostzijde.

Waardering

Het poortgebouw is van algemeen belang. Het maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout; het is van belang wegens de innovatieve waarde.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van belang als voorbeeld van de toepassing van stijlelementen uit het verleden voor het representeren van de waardigheid van de rechtspraak en de gestrengheid in de bestraffing van gedetineerden juist bij het poortgebouw extra benadrukt door middel van torens, kantelen, schietgaten enzovoorts; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Bestuursgebouwen, rechtsgebouwen en overheidsgebouwen

Subcategorie

Gerechtsgebouw(E)

Functie

Gerechtsgebouw(EX3)

Monumentnummer*: 526077

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82701/21

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Breda	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			8001

*Omschrijving***

Inleiding

De voormalige DIENSTWONING is ontworpen door J. F. Metzelaar voor de onderdirecteur van de strafgevangenis. De woning ligt links van het poortgebouw van de gevangenis. Voor de directeur werd een identieke gespiegelde woning gebouwd rechts naast de gevangenispoort, nu Nassausingel 25.

Omschrijving

Woning op een globaal T-vormige grondslag, opgetrokken in baksteen met imitatie-speklagen in gele steen. Boven vensters en deuren is gele steen in blokmotief verwerkt. Het pand telt twee bouwlagen en een kapverdieping onder samengesteld schilddak gedekt met gesmoorde pannen.

De voorgevel heeft een asymmetrische opzet met links een naar voren gelegen deel, afgesloten met een topgevel. In deze partij twee grote, driedelige vensters met bovenlicht en in de top een rondboogvormig afgesloten venster. Het rechterdeel van de voorgevel ligt meer naar achteren en is voorzien van smalle vensters. In de oksel van het gebouw de entree. De andere gevels bevatten vensters in verschillende vormen. De consoles van de goten zijn van beton.

Waardering

De dienstwoning is van algemeen belang. Het gebouw maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Direkteurswoning

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 526078

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82700/146

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Breda	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			7999

*Omschrijving***

Inleiding

De voormalige DIENSTWONING is ontworpen door J. F. Metzelaar voor de directeur van de strafgevangenis. De woning ligt rechts van het poortgebouw van de gevangenis. Voor de onderdirecteur werd een identieke gespiegelde woning gebouwd rechts naast de gevangenispoort, nu Nassausingel 27.

Omschrijving

Woning op een globaal T-vormige grondslag, opgetrokken in baksteen met imitatie-speklagen in gele steen. Boven vensters en deuren is gele steen in blokmotief verwerkt. Het pand telt twee bouwlagen en een kapverdieping onder samengesteld schilddak, gedekt met gesmoorde pannen.

De voorgevel heeft een asymmetrische opzet met rechts een naar voren gelegen deel, afgesloten met een topgevel. In deze partij twee grote, driedelige vensters met bovenlicht en in de top een rondboogvormig afgesloten venster. Het linkerdeel van de voorgevel ligt meer naar achteren en is voorzien van smalle vensters. In de oksel van het gebouw de entree, aangebracht in een (overigens op de bouwtekening niet voorzien) portiek. De andere gevels bevatten vensters in verschillende vormen. De topgevels zijn afgedekt met betonnen platen. Ook de consoles van de goten zijn van dat materiaal.

Waardering

De dienstwoning is van algemeen belang. Het gebouw maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Direkteurswoning

Monumentnummer*: 526079

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82700/154

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Breda	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartemen aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			7944

*Omschrijving***

Inleiding

De voormalige DIENSTWONING voor een gevangenisbewaarder is samen met de vijf naastgelegen identieke dienstwoningen ontworpen in 1883 door J. F. Metzelaar bij de strafgevangenis.

Als voorbeeld gebruikte Metzelaar zijn ontwerpplannen voor de woningen voor de strafgevangenis te Arnhem. Aan de noordzijde van het terrein, buiten de ringmuur staan zes bewaarderswoningen. Op 20 februari 1883 zijn de huizen (tezamen met de strafgevangenis en de directiewoningen) aanbesteed. Zij zijn gebouwd door de aannemers A.S. Schaafsma en J. Schaafsma uit Harlingen. In juni 1886 zijn de woningen, die speciaal bedoeld waren voor het gehuwde gevangenispersoneel, opgeleverd. De oostzijde van de woning is in de zestiger jaren gedeeltelijk opgetrokken en voorzien van een nieuwe ingangspartij.

Omschrijving

De eenlaagse vrijstaande woning met zolder-etage heeft een T-vormige plattegrond onder overstekend zadeldak met houten windveren, de nok is noord-zuid gericht. De frontgevel is symmetrisch van opzet. De gevel heeft twaalf speklagen uit gele baksteen, steeds twee lagen dik. Op de beganegrond een groot venster, bestaande uit twee zesruitsschuifvensters. Hardstenen lekdorpels. Vensterpartij overspannen door segmentboog. Tussen begane grond en etage op vloerhoogte drie balkankers. Op de etage een zesruitsschuifvenster.

Het dakoverstek met vijf consoles aan voor- en achterzijde. De oostgevel is asymmetrisch. In noordgevel een zelfde zesruitsschuifvenster als op etage frontgevel. Zuidelijk deel gevel verbouwd (heden twee bouwlagen met topgevel). Aan noordzijde

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

aanbouw ingangspartij onder dak nieuwbouw gedeelte. Speklagen en balkankers gelijk aan frontgevel.

Waardering

De dienstwoning is van algemeen belang. Het gebouw maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Cipierswoning(K)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 526080

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82697/65

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Breda	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartemen aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			7945

Omschrijving**

Inleiding

De voormalige DIENSTWONING voor een gevangenisbewaarder is samen met de vijf naastgelegen identieke dienstwoningen ontworpen in 1883 door J. F. Metzelaar bij de strafgevangenis.

Als voorbeeld gebruikte Metzelaar zijn ontwerpplannen voor de woningen voor de strafgevangenis te Arnhem. Aan de noordzijde van het terrein, buiten de ringmuur staan zes bewaarderswoningen. Op 20 februari 1883 zijn de huizen (tezamen met de strafgevangenis en de directiewoningen) aanbesteed. Zij zijn gebouwd door de aannemers A.S. Schaafsma en J. Schaafsma uit Harlingen. In juni 1886 zijn de woningen, die speciaal bedoeld waren voor het gehuwde gevangenispersoneel, opgeleverd. De oostzijde van de woning is in de zestiger jaren gedeeltelijk opgetrokken en voorzien van een nieuwe ingangspartij.

Omschrijving

De eenlaagse vrijstaande woning met zolder-etage heeft een T-vormige plattegrond onder overstekend zadeldak met houten windveren, de nok is noord-zuid gericht. De frontgevel is symmetrisch van opzet. De gevel heeft twaalf speklagen uit gele baksteen, steeds twee lagen dik. Op de begane grond een groot venster, bestaande uit twee zesruitsschuifvensters. Hardstenen lekdorpels. Vensterpartij overspannen door segmentboog. Tussen begane grond en etage op vloerhoogte drie balkankers. Op de etage een zesruitsschuifvenster.

Het dakoverstek met vijf consoles aan voor- en achterzijde. De oostgevel is asymmetrisch. In noordgevel een zelfde zesruitsschuifvenster als op etage frontgevel. Zuidelijk deel gevel verbouwd (heden twee bouwlagen met topgevel). Aan noordzijde

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

aanbouw ingangspartij onder dak nieuwbouw gedeelte. Speklagen en balkankers gelijk aan frontgevel.

Waardering

De dienstwoning is van algemeen belang. Het gebouw maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Cipierswoning(K)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 526081

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82697/180

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Breda	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			7946

Omschrijving**

Inleiding

De voormalige DIENSTWONING voor een gevangenisbewaarder is samen met de vijf naastgelegen identieke dienstwoningen ontworpen in 1883 door J. F. Metzelaar bij de strafgevangenis.

Als voorbeeld gebruikte Metzelaar zijn ontwerpplannen voor de woningen voor de strafgevangenis te Arnhem. Aan de noordzijde van het terrein, buiten de ringmuur staan zes bewaarderswoningen. Op 20 februari 1883 zijn de huizen (tezamen met de strafgevangenis en de directiewoningen) aanbesteed. Zij zijn gebouwd door de aannemers A.S. Schaafsma en J. Schaafsma uit Harlingen. In juni 1886 zijn de woningen, die speciaal bedoeld waren voor het gehuwde gevangenispersoneel, opgeleverd. De oostzijde van de woning is in de zestiger jaren gedeeltelijk opgetrokken en voorzien van een nieuwe ingangspartij.

Omschrijving

De eenlaagse vrijstaande woning met zolder-etage heeft een T-vormige plattegrond onder overstekend zadeldak met houten windveren, de nok is noord-zuid gericht. De frontgevel is symmetrisch van opzet. De gevel heeft twaalf speklagen uit gele baksteen, steeds twee lagen dik. Op de beganegrond een groot venster, bestaande uit twee zesruitsschuifvensters. Hardstenen lekdorpels. Vensterpartij overspannen door segmentboog. Tussen begane grond en etage op vloerhoogte drie balkankers. Op de etage een zesruitsschuifvenster.

Het dakoverstek met vijf consoles aan voor- en achterzijde. De oostgevel is asymmetrisch. In noordgevel een zelfde zesruitsschuifvenster als op etage frontgevel. Zuidelijk deel gevel verbouwd (heden twee bouwlagen met topgevel). Aan noordzijde

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

aanbouw ingangspartij onder dak nieuwbouw gedeelte. Speklagen en balkankers gelijk aan frontgevel.

Waardering

De dienstwoning is van algemeen belang. Het gebouw maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van hetpanopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Cipierswoning(K)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 526082

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82697/188

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Breda	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			7947

Omschrijving**

Inleiding

De voormalige DIENSTWONING voor een gevangenisbewaarder is samen met de vijf naastgelegen identieke dienstwoningen ontworpen in 1883 door J. F. Metzelaar bij de strafgevangenis.

Als voorbeeld gebruikte Metzelaar zijn ontwerpplannen voor de woningen voor de strafgevangenis te Arnhem. Aan de noordzijde van het terrein, buiten de ringmuur staan zes bewaarderswoningen. Op 20 februari 1883 zijn de huizen (tezamen met de strafgevangenis en de directiewoningen) aanbesteed. Zij zijn gebouwd door de aannemers A.S. Schaafsma en J. Schaafsma uit Harlingen. In juni 1886 zijn de woningen, die speciaal bedoeld waren voor het gehuwde gevangenispersoneel, opgeleverd. De oostzijde van de woning is in de zestiger jaren gedeeltelijk opgetrokken en voorzien van een nieuwe ingangspartij.

Omschrijving

De eenlaagse vrijstaande woning met zolder-etage heeft een T-vormige plattegrond onder overstekend zadeldak met houten windveren, de nok is noord-zuid gericht. De frontgevel is symmetrisch van opzet. De gevel heeft twaalf speklagen uit gele baksteen, steeds twee lagen dik. Op de beganegrond een groot venster, bestaande uit twee zesruitsschuifvensters. Hardstenen lekdorpels. Vensterpartij overspannen door segmentboog. Tussen begane grond en etage op vloerhoogte drie balkankers. Op de etage een zesruitsschuifvenster.

Het dakoverstek met vijf consoles aan voor- en achterzijde. De oostgevel is asymmetrisch. In noordgevel een zelfde zesruitsschuifvenster als op etage frontgevel. Zuidelijk deel gevel verbouwd (heden twee bouwlagen met topgevel). Aan noordzijde

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

aanbouw ingangspartij onder dak nieuwbouw gedeelte. Speklagen en balkankers gelijk aan frontgevel.

Waardering

De dienstwoning is van algemeen belang. Het gebouw maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van hetpanopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Cipierswoning(K)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 526083

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82697/165

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Breda	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			7948

Omschrijving**

Inleiding

De voormalige DIENSTWONING voor een gevangenisbewaarder is samen met de vijf naastgelegen identieke dienstwoningen ontworpen in 1883 door J. F. Metzelaar bij de strafgevangenis.

Als voorbeeld gebruikte Metzelaar zijn ontwerpplannen voor de woningen voor de strafgevangenis te Arnhem. Aan de noordzijde van het terrein, buiten de ringmuur staan zes bewaarderswoningen. Op 20 februari 1883 zijn de huizen (tezamen met de strafgevangenis en de directiewoningen) aanbesteed. Zij zijn gebouwd door de aannemers A.S. Schaafsma en J. Schaafsma uit Harlingen. In juni 1886 zijn de woningen, die speciaal bedoeld waren voor het gehuwde gevangenispersoneel, opgeleverd. De oostzijde van de woning is in de zestiger jaren gedeeltelijk opgetrokken en voorzien van een nieuwe ingangspartij.

Omschrijving

De eenlaagse vrijstaande woning met zolder-etage heeft een T-vormige plattegrond onder overstekend zadeldak met houten windveren, de nok is noord-zuid gericht. De frontgevel is symmetrisch van opzet. De gevel heeft twaalf speklagen uit gele baksteen, steeds twee lagen dik. Op de beganegrond een groot venster, bestaande uit twee zesruitsschuifvensters. Hardstenen lekdorpels. Vensterpartij overspannen door segmentboog. Tussen begane grond en etage op vloerhoogte drie balkankers. Op de etage een zesruitsschuifvenster.

Het dakoverstek met vijf consoles aan voor- en achterzijde. De oostgevel is asymmetrisch. In noordgevel een zelfde zesruitsschuifvenster als op etage frontgevel. Zuidelijk deel gevel verbouwd (heden twee bouwlagen met topgevel). Aan noordzijde

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

aanbouw ingangspartij onder dak nieuwbouw gedeelte. Speklagen en balkankers gelijk aan frontgevel.

Waardering

De dienstwoning is van algemeen belang. Het gebouw maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van hetpanopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Cipierswoning(K)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 526084

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82697/171

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			9510

Omschrijving**

Inleiding

Het voormalige GERECHTSHOF (Arrondissementsrechtbank), nu kantoor voor de Raad voor de Kinderbescherming, in Neo-Renaissancestijl, is ontworpen in 1890 door Willem Cornelis Metzelaar (1848-1918) zoon van de rijksbouwmeester, die de naastgelegen koepelgevangenis ontwierp. Het Gerechtshof ligt op de hoek van de Kloosterlaan en de Nassaustraat. In een afgeschuinde hoek bevindt zich de hoofdingang.

Deel van het Gerechtshof is het aangrenzende Huis van Bewaring (zie onderdeel X) aan de Kloosterlaan 172.

De aanbesteding van beide onderdelen van het complex is op 16 december 1890. Het werk is gegund aan de aannemer B.W. Blecourt uit Almelo voor de bouwsom van f 229.975,00. Het Gerechtshof en het Huis van Bewaring worden op 15 augustus 1892 in gebruik genomen door de Minister van Justitie Du Tour van Belinchave. Op 4 september 1893 wordt het gerechtshof officieel geopend door de president van de rechtbank, mr. B. Hulshoff.

Het Gerechtshof is daarna met name aan de achterkant diverse malen aangepast, gerenoveerd en uitgebreid. In 1902 worden vensters op de begane grond vanwege veiligheidsoverwegingen gedeeltelijk voorzien van tralies.

Omschrijving

Het Gerechtsgebouw heeft twee bouwlagen met een zolderetage onder schilddak, belegd met donkergrijze leien. L-vormige plattegrond. Monumentale gevels opgetrokken uit rode baksteen met beperkt gebruik van natuursteen. De hoofdingang in dwarsgeplaatste trapgevel bestaat uit drie open portaalbogen op de begane grond. De grote middenopening is door granieten zuilen van de smallere zijopeningen gescheiden. Basementen, kapitelen en bogen uitgevoerd in natuursteen. Het portaal is aan de straatzijde afgesloten door smeedijzeren hekken tussen zuilen en zijmuren. Boven de portaalbogen ornamentale strook uit tegeltjes waarop in gouden letters de tekst: "Sum cuique tribuere". Tussen de begane grond en eerste etage geprofileerde lijst in natuursteen. Op de eerste

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

etage drie staande vensters met halfronde boogvelden in vleugelverband (middenvenster openslaande ramen, zijvensters een paneel glas), gescheiden van elkaar door brede muurdammen. Hardstenen lekdorpels, kozijnen recht afgesloten. Boogvelden gevuld met siertegeltjes van "de Porceleyne Fles" (Delft), waarop voorstellingen van attributen betrekking hebbende op rechtwezen en florale motieven uitgevoerd in bruin. Raampartij op de hoeken van de gevel van de eerste etage geflankeerd door muurankers uitgevoerd als gestileerde bloemen. Langs basis trapgevel ornamentale strook uit tegeltjes van dezelfde makelij, waarop repeterend motief met florale voorstellingen.

Trapgevel met zeven treden aan basis en op top afgesloten met overhoeks geplaatste zuiltjes bekroond door pinakel. In topgevel nis uit natuursteen waarin beeld van Vrouwe Justitia geflankeerd door twee kleine venstertjes. Trappen gevel afgedekt met natuursteen, doorlopend over de gevelbreedte als speklaag. Op de top van de trapgevel een windvaan van smeedijzer en koper. De gevels aan Nassastraat en Kloosterlaan zijn over zeven vensterassen gelijkvormig. Aan de Kloosterlaan bevindt zich een middenrisaliet op de vierde vensteras en aansluitend op de zevende vensteras een hoekrisaliet met daarin de hoofdingang tot het Huis van Bewaring. Aan de Nassastraat bevindt zich een middenrisaliet op de zesde vensteras.

De gevels hebben een hardstenen plint. Op de begane grond zijn per vensteras steeds twee kleine gekoppelde vensters geplaatst voorzien van hardstenen lekdorpels. De muuropeningen worden door segmentbogen afgesloten. In de risalieten bevinden zich drie gekoppelde vensters. Tussen begane grond en eerste etage een geprofileerde hardstenen cordonlijst over de gehele breedte van de gevels. Op de eerste etage grote staande vensters, bestaande uit houten kozijnen voorzien van zes staande panelen glas. Aan de bovenkant recht afgesloten. Hardstenen lekdorpels. In boogvelden bevinden zich dezelfde tegeltjes en motieven als in de gevel met de hoofdingang. Naast de vensters ter hoogte van de boogvelden bevinden zich in de muurdammen smeedijzeren muurankers met bloemmotieven. In de risalieten drie gekoppelde vensters gelijk aan die in de gevel van de hoofdingang. Lijstgoot met gootklossen. Tegen de dakkap dakkapellen met driezijdige frontafsluiting verbonden via steekappen met hoofdkap. Ook de risalieten sluiten met een steekkap aan op de hoofdkap.

Het portaal is uitgevoerd in schoon metselwerk in diverse kleuren baksteen en metseltechnieken. Bakstenen graatgewelven, granieten vloerdelen uitgevoerd in geometrisch patroon.

Het erf wordt aan de kant van de Nassastraat afgesloten door een smeedijzeren hekwerk.

Het interieur van het gerechtshof heeft een centrale hal, die achthoekig van opzet is, doorlopend over twee etages. Trap aan zuidzijde hal oplopend van twee zijden tot bordes en brede vlucht tot eerste etage. Granieten treden. Lambrizing uit baksteen en smeedijzeren leuning. Muurdelen wit gestuct.

Plafond houten kap is opgehangen aan een ijzerconstructie.

In de rechtervleugel op eerste etage bevindt zich de oorspronkelijke gerechtssaal, in hoogte doorlopend tot in de zolderverdieping. In de zaal het oorspronkelijke stucplafond en wandbetimmering.

Waardering

Het voormalige gerechtshof is van algemeen belang. Het geheel heeft cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout; het is van belang wegens innovatieve waarde.

Het complex heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van belang als voorbeeld van de toepassing van stijlelementen uit het verleden voor het representeren van de waardigheid van de rechtspraak en de gestrengheid in de bestraffing van gedetineerden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen. Het complex heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad, mede vanwege het specifiek aan de hoek aangepaste bouwvolume.

Gaafheid/herkenbaarheid: het complex is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als voorbeeld van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Bestuursgebouwen, rechtsgebouwen en overheidsgebouwen

Subcategorie

Gerechtsgebouw(E)

Functie

Gerechtsgebouw(EX3)

Monumentnummer*: 526085

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82698/5

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			9510

Omschrijving**

Inleiding

Voormalige HUIS van BEWARING met CELLENVLEUGEL, nu Penitentiaire Inrichting voor Vrouwen. Dit onderdeel is in 1890 ontworpen samen met het aangrenzende Gerechtshof (zie onderdeel IX) en twee dienstwoningen aan de Kloosterlaan 168 en 170 (zie onderdelen XI en XII) door Willem Cornelis Metzelaar (1848-1918) zoon van rijksbouwmeester J.F. Metzelaar, die de erachter gelegen koepelgevangenis ontwierp.

Het Huis van Bewaring ligt aan de Kloosterlaan. Het heeft zijn hoofdingang in de rechter hoekrisaliet van het Gerechtshof. Onderdeel van het Huis van Bewaring is het aangrenzende Gerechtshof op de hoek van de Kloosterlaan 174 en de Nassaustraat 2.

De aanbesteding van beide onderdelen van het complex is op 16 december 1890. Het werk is gegund aan de aannemer B.W. Blecourt uit Almelo voor de bouwsom van f 229.975,00. Het Gerechtshof en het Huis van Bewaring worden op 15 augustus 1892 in gebruik genomen door de Minister van Justitie Du Tour van Belinchave. Op 4 september 1893 wordt het gerechtshof officieel geopend door de president van de rechtbank, mr. B. Hulshoff.

Enkele ruimten van het Huis van Bewaring waren in het Gerechtsgebouw gesitueerd. Het Huis van Bewaring is na 1960 enige malen uitgebreid en gewijzigd, waarbij onder andere vele bijgebouwen zijn opgetrokken en een nieuwe ommuring is gerealiseerd. In eenzelfde architectuur is in 1968 het cellengebouw naar het zuiden toe met vijf traveeën vergroot. Tevens wordt dan ook het interieur gemoderniseerd. De bestaande celvensters werden naar onderen vergroot.

Omschrijving

Het cellengebouw is een langwerpig drielaags gebouw (een lange vleugel) onder een zadeldak tussen getrapte topgevels. In de negentien traveeën brede voor- en achtergevel een middenrisaliet van drie traveeën breed eveneens onder een zadeldak tussen getrapte topgevels. Beide zadeldaken zijn flauw hellend en snijden elkaar in het midden. Ze zijn belegd met een zinken roevendak.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De gevels zijn opgetrokken uit handgevormde rode baksteen, gemetseld in kruisverband. De goten en gootklossen zijn uit hardsteen vervaardigd, evenals de dekplaten van de topgevels.

De geveltoppen zijn versierd met getrapte uitkragingen.

In de muuropeningen met gebogen strekken, ijzeren celvensters met een vijftwintigruits roedenverdeling en gietijzeren lekdorpels. De cellen worden ontsloten vanuit een brede hoge middengang, waarin zich ter hoogte van de eerste en tweede etage ijzeren galerijen bevinden. De verlichting geschiedt door bovenlichten in de kapconstructie.

Op de begane grond in de middengang een bronzen appèlklok op klokkenstoel.

Waardering

De cellenvleugel met het voormalige Huis van Bewaring is van algemeen belang. Het geheel heeft cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout; het is van belang wegens innovatieve waarde.

Het complex heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van belang als voorbeeld van de toepassing van stijlelementen uit het verleden voor het representeren van de waardigheid van de rechtspraak en de gestrengheid in de bestrafing van gedetineerden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieuronderdelen.

Het complex heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het complex is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als voorbeeld van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Bestuursgebouwen, rechtsgebouwen en overheidsgebouwen

Subcategorie

Gerechtsgebouw(E)

Functie

Gevangenis

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 526086

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82698/13

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			9508

Omschrijving**

Inleiding

De DIENSTWONING is gebouwd in 1890-1892 als dienstwoning voor de adjunct-directeur van het voormalige Huis van Bewaring (de huidige penitentiaire inrichting voor vrouwen), naar ontwerp van W.C. Metzelaar.

Het gebouw is opgenomen in de uit 1964-1965 daterende ringmuur, die van stedenbouwkundig belang is voor het gesloten karakter van het terrein van het Huis van Bewaring.

De bescherming omvat uitsluitend het uitwendige aspect.

De aanbouw tegen de achtergevel en het verbindingslid met het cellengebouw worden niet tot het monument gerekend.

Omschrijving

Rechthoekig tweelaags woonhuis met een zadeldak evenwijdig aan de straat tussen tuitgevels. Het dak is belegd met grijze kruispannen. Het huis is opgetrokken uit handgevormde rode baksteen, gemetseld in kruisverband. De enige versiering bestaat uit donkere banden en strekken, die overigens bij herstellingen gedeeltelijk zijn verdwenen. Voor de plint, de goot, gootconsoles en dekplaten van de tuitgevels is hardsteen gebruikt.

In de getoogde muuropeningen van de voorgevel bevinden zich zesruits schuifvensters. De voordeur is recent vernieuwd.

Aangezien het pand reeds van oorsprong deel uitmaakt van de ommuring, is de achtergevel nagenoeg blind.

Waardering

De dienstwoning is van algemeen belang. Het gebouw maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Direkteurswoning

Monumentnummer*: 526089

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82697/154

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Breda	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			4458

Omschrijving**

Inleiding

De DIENSTWONING is gebouwd in 1890-1892 als dienstwoning voor de directeur van het voormalige Huis van Bewaring (de huidige penitentaire inrichting voor vrouwen), naar ontwerp van W.C. Metzelaar.

De aanbouw tegen de zuidelijke zijgevel is uit ca. 1910.

Het gebouw is opgenomen in de uit 1964-65 daterende ringmuur, die van stedenbouwkundig belang is voor het gesloten karakter van het terrein van het Huis van Bewaring.

De bescherming omvat uitsluitend het uitwendige aspect.

Omschrijving

Rechthoekig tweelaags woonhuis met een zadeldak evenwijdig aan de straat tussen tuitgevels. Het dak is belegd met grijze kruispannen. Tegen de zuidgevel staat een rechthoekige tweelaagse aanbouw met een plat dak.

Het huis is opgetrokken uit handgevormde rode baksteen, gemetseld in kruisverband. De enige versiering bestaat uit donkere banden en strekken, die overigens bij herstellingen gedeeltelijk zijn verdwenen. Voor de plint, de goot, gootconsoles en dekplaten van de tuitgevels is hardsteen gebruikt.

In de getoogde muuropeningen van de voorgevel bevinden zich zesruits schuifvensters. De voordeur is recent vernieuwd. Aangezien het pand reeds van oorsprong deel uitmaakt van de ommuring, is de achtergevel nagenoeg blind. De tweelaagse aanbouw heeft

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

eveneens bakstenen gevels in een sober karakter. In voor- en zuidgevel bevinden zich zesruits schuifvensters en samengestelde vensters.

Waardering

De dienstwoning is van algemeen belang. Het gebouw maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Direkteurswoning

Monumentnummer*: 526091

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82698/58

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			9511

Omschrijving**

Inleiding

ADMINISTRATIEGEBOUW, ontwerp uit 1883 van J.F. Metzelaar, ligt tussen poortgebouw/voorhof en koepel. De voor- of oostgevel ligt aan de van de straat afgesloten voorhof. Het gebouw is aan de achterkant over twee bouwlagen door een verbindingsgang verbonden aan met de koepel.

Oorspronkelijk bevond zich op de begane grond een vergaderzaal voor het College van Regenten, het bureau van de directeur, het bureau van administratie, een wachtkamer en een bezoekervertrek voor de gevangenen. De eerste verdieping was ingericht als ziekenafdeling met zes ziekenkamers, badkamers en bewaarderskamer. De zolder was bestemd voor de particuliere kleding van gevangenen tevens magazijn.

Omschrijving

Het rechthoekige administratiegebouw heeft twee bouwlagen. Hierboven een zadeldak tussen tuitgevels. Het dak is gedekt met grijze verbeterde Hollandse pannen. De symmetrische voor- en achtergevels met middenrisaliet zijn vijf traveeën breed. De achtergevel is geplaatst op het tracé van de ringmuur.

Het opgaande werk bestaat uit handgevormde baksteen gemetseld in kruisverband afgewisseld door speklagen in portlandcementsteen en gebruik van diverse soorten natuursteen in plint, cordonlijst, fries, goot, consoles, muuromlijsting en muurafdekking. De muuropeningen van de begane grond hebben een rondboog, die van de verdieping een segmentboog. Ze zijn omzoomd door een rand van rode Udelfanger zandsteen en afgewisseld bij de speklagen door gele zandsteen. In de voorgevel bevindt zich een dubbele ingang deur op een hardstenen frontaal bordes met enkele treden. Grenenhouten kozijnen met kalf en eikenhouten ramen met zesruitsverdeling. Voor de vensters van beide verdiepingen smeedijzeren tralies.

Aan weerskanten van de koepel bevindt zich loodrecht hierop een tweelaagse gang. De ene gang sluit aan midden tegen de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

achtergevel van het administratiegebouw en de andere tegen het dienstgebouw. Van zowel de noord- als de zuidgevel is het opgaande werk uitgevoerd in baksteen gemetseld in kruisverband en wordt beëindigd door een recht boeiboord. Het platte dak, nu met zink gedekt had oorspronkelijk een zinken roevendak.

In de vensteropeningen met hardstenen onderdorpels grenenhouten kozijnen. Voor de vensters op beide verdiepingen zijn smeedijzeren traliewerken aangebracht. Een sprong in het metselwerk geeft de overgang aan naar de koepel.

Het opgaande werk is gelijk aan dat van het administratiegebouw is uitgevoerd. De deuren in de hoofdingang zijn ieder voorzien van twee gesmede en versierde gehengen alsmede een versierde slotplaat. De oorspronkelijke kleurstelling bestond waarschijnlijk uit donker geverniste deuren in lichtgrijze kozijnen en eveneens lichtgrijze ramen en kozijnen. Van het ijzerwerk werden de tralies lichtgrijs en de gehengen zwart geschilderd.

Waardering

Het administratiegebouw is van algemeen belang. Het maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout; het is van belang wegens de innovatieve waarde.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van belang als voorbeeld van de toepassing van stijlelementen uit het verleden voor het representeren van de waardigheid van de rechtspraak en de gestrengheid in de bestrafing van gedetineerden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Handelsgebouwen, opslag- en transportgebouwen

Subcategorie

Handel en kantoor

Functie

Administratiegebouw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 526095

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82699/25

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Breda	Breda	Noord-Brabant

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Breda	B			9511

Omschrijving**

Inleiding

DIENSTGEBOUW, ontwerp uit 1883 van J.F. Metzelaar. Het gebouw ligt aan de westkant van de koepel en is door een tweelaagse verbindingsgang ermee verbonden. De andere drie kanten liggen gedeeltelijk ingesloten door een U-vormige eenlaagse aanbouw onder lessenaarskap uit ca. 1985.

Omschrijving

Het tweelaagse rechthoekige gebouw met zolder en souterrain is acht traveeën lang en zes breed. Het heeft een zadeldak gedekt met grijze opnieuw verbeterde Hollandse pannen, tussen tuitgevels met de lengte-as oost-west gericht. Het opgaande werk bestaat uit handgevormde baksteen in hardgrauw gemetseld kruisverband. Het geheel staat op een plint van klinkers. Hierover ligt, uitkragend op hardstenen consoles, een hardstenen goot. Aan de bovenkant hebben de tuitgevels eveneens een hardstenen afdekking. Elk van de traveeën bezit vlak onder de hardstenen goot twee luchtopeningen. Boven de muuropeningen een segmentboog in gele IJsselsteen. In de noordgevel heeft de eerste tot en met het vijfde travee op elk van de vier niveaus, een vensteropening. De zesde travee heeft op de verdiepingen en het souterrain een vensteropening en op de begane grond een deuropening. De zevende en achtste travee kennen slechts op de tweede verdieping een vensteropening. Tegen de begane grond en de eerste verdieping ligt een gedeelte van de U-vormige aanbouw. In totaal kent deze gevel dus vijftienvintig muuropeningen waarin gietijzeren vensters met lekdorpel en tienruits roedenverdeling. In het dakvlak zijn drie vlakke dakvensters opgenomen.

In de zuidgevel hebben slechts de eerste en tweede travee op de tweede verdieping een vensteropening. Tegen de begane grond en de eerste verdieping ligt een gedeelte van de U-vormige aanbouw. De derde tot en met de achtste travee hebben op elk niveau een vensteropening. In totaal bezit deze gevel zesentwintig vensteropeningen waarin gietijzeren vensters met lekdorpel en tienruits roedenverdeling. De west- en oostgevel hebben de vorm van een topgevel. Op zolderniveau hebben beide gevels vier hoge en daarboven drie kleine vensteropeningen uitgespaard. Bovendien heeft de westgevel op het niveau van de tweede verdieping nog zes

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

hoge vensteropeningen. Hierin bevinden zich houten kozijnen en ramen. In het dakvlak zijn vier vlakke dakvensters opgenomen. Alle vensteropeningen in het gebouw zijn voorzien van ijzeren spijlenroosters. De dakconstructie bevat ondermeer zeven ijzeren boogspanten opgebouwd uit I-profiel.

Waardering

Het dienstgebouw is van algemeen belang. Het maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout; het is van belang wegens de innovatieve waarde.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van belang als voorbeeld van de toepassing van stijlelementen uit het verleden voor het representeren van de waardigheid van de rechtspraak en de gestrengheid in de bestraffing van gedetineerden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Bestuursgebouwen, rechtsgebouwen en overheidsgebouwen

Subcategorie

Gerechtsgebouw(E)

Functie

Gerechtsgebouw(EX3)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 526096

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82699/71

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Breda	Breda	Noord-Brabant

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Breda	B			9507

Omschrijving**

Inleiding

CELLENGBOUW (KOEPEL), ontwerp uit 1883 van J.F. Metzelaar. De koepel ligt tussen het administratiegebouw (II) aan de oostkant en het dienstgebouw (IV) aan de westkant en is met deze gebouwen verbonden door een tweelaagse gang. In 1995 wordt in de koepel een ronde douchetoren opgetrokken, met een mantel van glazen bouwstenen.

Omschrijving

Het vierlaagse gebouw met koepeldak en zolder heeft een ronde plattegrond met een diameter van 63 meter. Het geheel is afgedekt met een koepeldak wat de totale hoogte op 37,90 meter brengt. In de vier windstreken zijn tegen het gebouw aan torens gesitueerd die reiken tot de geboorte van het koepeldak. Van deze torens zijn er twee opgenomen in de verbindingsgangen met respectievelijk het administratie- en het dienstgebouw.

Gezien de uniforme uitvoering van het gebouw wordt met de beschrijving van één van de torens en een travee met celramen volstaan. Tussen twee torens in bezit het gebouw dertien traveeën met celramen. Het opgaande werk over vier bouwlagen bestaat uit hardgraauwe baksteen in waalformaat gemetseld in kruisverband. Het geheel staat op een plint van klinkers. Hierover ligt, uitkragend op hardstenen consoles, een hardstenen goot. Aan deze goot is een smeedijzeren hekwerk bevestigd. Vanaf deze goot is een aankapping gemaakt naar de geboorte van het koepelkap. De kap over de zolder is gedekt met vlak zink tussen opstaande roeven. De koepel is gedekt met zinken platen in ruitvorm (losanges) tussen 28 halfronde roeven. Het gedeelte van de kap vanaf net onder de bovenste rij dakvensters tot aan de lichtlantaarn is gedekt met vlak zink tussen opstaande roeven. Alle roeven zijn eveneens met zink bedekt. In de aankapping zijn veertien en in de koepel in totaal achtentwintig vlakke dakvensters aangebracht. Boven op de koepel is een veertienzijdige lantaarn geplaatst waarvan de verticale en schuine gedeelten met glas gevuld zijn. De kap hiervan is afgedekt met lood en bekroond met een koperen piron.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Op elke verdieping zijn in totaal 52 raamopeningen uitgespaard. Hierin zijn gietijzeren vensters op een gietijzeren lekdorpel geplaatst waarin gegoten ijzeren ramen met tienruits roedenverdeling zijn afgehangen. Onder elk celraam zijn twee openingen uitgespaard die zijn voorzien van een roostertje. Aan de uiterste zijkanten is een ijzeren plaatje gebruikt om het suizen van de wind tegen te gaan. Op de derde verdieping van de vijfde, elfde en twaalfde travee is al tijdens de bouw een groter gietijzeren raam met een twintigruits verdeling geplaatst.

De torens zijn voor eenderde gedeelte opgenomen in de koepel. Op de voorgevel na zijn de gevels blind uitgevoerd. De hoeken van de torens zijn vanaf ongeveer een meter boven het maaiveld, waar een hardstenen blok de overgang vormt, voorzien van een gemetselde kraal, die doorloopt tot aan het niveau van de gootlijst. Hier is een hardstenen band in het metselwerk opgenomen. Op dit niveau is een uitkraging gemaakt door middel van een hardstenen band op dito consoles. Een rondgaande hardstenen holkeellijst met daarboven gemetselde kantelen bekroont de torens aan voor- en zijkanten. De kantelen zijn afgedekt met hardstenen platen. Achter de kantelen ligt een plat dak dat met zink is afgewerkt. Op het niveau van de eerste verdieping bevindt zich in de torens een raam gelijk aan de celramen van de koepel. Bij alle vier de torens is, op het niveau van de onderdorpels van de vensters op de derde verdieping, een hardstenen band ingemetseld waarop een, over twee verdiepingen doorlopend, venster is geplaatst. Het venster is als groot kruisvenster in hardsteen uitgevoerd. Een tweede hardstenen band is ingemetseld op het niveau van de onderdorpels van de vensters van de vierde verdieping van het cellengebouw. Deze band ligt gelijk aan de bovendorpel van het cellengebouw. In het metselwerk boven het venster is een spitsboog van gele steen gemetseld. In deze boog een halfronnd vast venster. Tussen de bovenste hardstenen band en de uitkraging op consoles zijn drie kleine "schietsleuven" in het metselwerk ingemetseld. Drie ronde "schietsgaten" zijn ingemetseld in de strook metselwerk onder de holkeellijst. Deze uitsparingen zijn in de zijgevels ook toegepast, zij het dat er daar slechts twee van elk zijn aangebracht. De dakbedekking van de kappen werd uitgevoerd in zink no. 15 van de Vieille-Montagne te Luik.

Voor de loodbedekking van de lantaarn werd 60-ponds lood verwerkt. De strekken en bogen van de muuropeningen en vlechtingen onder de dakrand zijn in gele baksteen van gelijk formaat gemetseld. Het voegwerk is platvol uitgevoerd waarbij de stootvoegen zijn gesneden. De banden in het metselwerk en de goot zijn in hardsteen uitgevoerd. De oorspronkelijke kleurstelling bestond waarschijnlijk uit lichtgrijze ramen op een okerkleurige onderdorpel. De tralies werden lichtgrijs geschilderd. De centrale hal van het cellengebouw heeft een middenlijn van 53 meter met een hoogte van 30,40 meter. De hal is overspannen door een dubbel beschoten kap van geklonken ijzeren spanten, waarop in het midden de veertienzijdige lichtlantaarn is geplaatst. De begane grond van de hal was oorspronkelijk toegankelijk vanuit de vier windrichtingen. Nu slechts allen vanuit het administratiegebouw in het oosten en het dienstgebouw in het westen. In de hal zijn vier gietijzeren wenteltrappen geplaatst, die direct toegang geven tot de galerijen op de eerste, tweede en derde verdieping. De vloer van de hal bestaat uit een 0,20 meter dikke laag beton waarop een afwerking van asfalt is aangebracht.

Wanden. Het muurwerk van de hal is aaneengesloten rondgemetseld in gele Waalsteen en afgewisseld met banden van "Utrechtse gevel grauwe moppen". De strekken boven de doorgangen en de deurkozijnen zijn eveneens in deze steen uitgevoerd. De in afwijkende steen uitgevoerde speklagen zijn, gerekend vanaf de vloer, als volgt verdeeld: de eerste tot en met de vierde; de elfde; de zeventiende tot en met de negentiende; de vijfentwintigste; de éénendertigste tot en met de drie-en-dertigste; de éénveertigste en de zesveertigste tot en met de twee-en-vijftigste. De geboorte van de kap wordt aangegeven door 0,20 meter uitgemetselde architraaf en kroonlijst, waartussen halfsteens terugliggende panelen afgewisseld door halfsteens vooruitspringende pilasters. Midden tussen elk pilasterpaar is een spantbeen geplaatst op een hardstenen console ter hoogte van de bovenste laag van "Utrechtse gevel grauwe moppen". In totaal bezit de kap achtentwintig spantbenen, gelijkmatig verdeeld over de binnenmuur aan de centrale hal.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De rondgaande wand bezit 56 deurtraveeën. Elk travee bestaat op vier niveaus uit een in de muur opgenomen deurkozijn waarin een grenenhouten dubbel opgeklampte deur is afgehangen. Aan de buitenzijde is de deur verder voorzien van een "spioneerinrichting", te weten een gegoten ijzeren plaat met een kijkglasje en een draaibaar klepje. Hieronder is in de deur een schaftgat met slot. Aan de binnenzijde is deze deur voorzien van een ijzeren plaat die met 33 klinkbouten door en door is bevestigd. Op elk niveau is aan vier zijden een geschuurd hardstenen fonteintje met spatstuk (petit granit de l'Ourthe) gedeeltelijk in het muurwerk ingemetseld. Op elk niveau zijn aan vier zijden getoogde doorgangen naar de achtergelegen trappenhuizen.

Het bestek vermeldt slechts dat de architaaf, kroonlijst, pilasters en de verdiepte panelen tussen de pilasters moesten worden afgestroken met cement en gekleurd. Uit de oorspronkelijke situatie is af te leiden dat de architaaf, kroonlijst en pilasters eenzelfde kleurige afwerking, mogelijk oker, hadden. Het terugliggende vlak is mogelijk wit gekleurd en werd omgeven door een lijst van rode geprofileerde baksteen en een vlak gele steen. De consoles onder de spanten zijn gelijk in kleur aan het terugliggende vlak.

Het oorspronkelijke kleurbeeld gaf dus waarschijnlijk een okerkleurige geverfde architaaf, kroonlijst en pilasters te zien. De vlakken tussen de architaaf, kroonlijst en pilasters bestonden uit een terugliggende glad wit vlak met daar omheen een lijst van rode geprofileerde baksteen en een vlak van gele steen. De okerkleurige spantbenen zijn geplaatst op mogelijk wit geverfde consoles. Verder vermeldt het bestek slechts, dat de celdeuren en kozijnen gegrond en van een deklaag voorzien moeten worden. Kleuronderzoek aan de nog resterende oorspronkelijke celdeuren en kozijnen, in het dienstgebouw op de begane grond, gaf de volgende afwerkklagen te zien (van oorspronkelijke- naar huidige toestand): -deuren en kozijnen: sterk vervuild oker/donkergroen/wit/grijs/wit. Uit de oorspronkelijke situatie is af te leiden dat het kozijn een lichtere tint had dan de deur. Het oorspronkelijke kleurbeeld gaf dus waarschijnlijk een oker geverfd kozijn te zien waarin een in donkerder tint oker geverfde celdeur werd afgehangen.

Galerijen. De galerijen zijn opgebouwd uit uitkragende U-profielen die aan de voorzijden zijn gekoppeld met gelijkvormige liggers. Op de U-profielen zijn hardstenen platen (petit granit de l'Ourthe), van 2,98 x 1,10 meter en 0,05 meter dik, als loopvlak aangebracht. Bij de vier vrijstaande spiltrappen is de galerijvloer meteen rechthoekig bordes op de spil aangesloten. Aan de galerij is een balustrade van 1,00 meter hoog bevestigd, opgebouwd uit een leuning van T-vormig profiel op gesmeed ijzeren stijlen. Tussen de ongeveer 0,90 meter hart op hart geplaatste stijlen zijn twee rondijzeren horizontale spijlen aangebracht. Het bestek vermeldt slechts dat het ijzerwerk tweemaal overgeverfd moest worden. Kleuronderzoek gaf volgende afwerkklagen te zien: -grijs/zwart. Het oorspronkelijke kleurbeeld gaf dus waarschijnlijk een grijs geverfde balustrade en ondersteuningsconstructie te zien.

Kap. De ijzeren koepelkap heeft een diameter van 53 meter en een hoogte van ongeveer 21 meter. De kap wordt gevormd door 28 halfspanten aan de voet rustend op het muurwerk van de binnengevel van de centrale hal en in de nok verbonden met een grote ijzeren ring. Op die ring rusten veertien spantjes die met elkaar de ondersteuning vormen voor de veertienzijdige lichtkoepel. Een halfspant is opgebouwd uit hoek- en plaatijzer dat aaneen geklonken is tot een gekromde spant met I-vormige doorsnede. Het lijf van de ligger is als een rasterwerk uitgevoerd. De halfspanten zijn onderling verbonden door zeven, identiek samengestelde ijzeren gordingen waarop houten gordingen zijn bevestigd. Over de houten gordingen is een houten beschot aangebracht. De muurplaten, de onder- en bovengordingen, stijlen en buiten-dakbeschieting zijn gemaakt van dennenhout. Voor de binnenbeschieting is copervijks vurenhout gebruikt en voor de omtimmering van de vakken van de binnenbeschieting, tussen de gordingen en de spanten, is een hollijst van Amerikaans grenenhout toegepast. De binnenbeschieting is diagonaalgewijs verwerkt waarbij elk van in richting haaks op het naastliggende is uitgevoerd. Tussen de derde en de vierde alsmede tussen de zesde en de zevende gording zijn in totaal 28 dakramen aangebracht. De dakramen zijn uit grenenhout opgebouwd en zijn door drie roeden in vier stroken verdeeld. Hierin is blank

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

glas aangebracht. De spantjes van de lichtkoepel zijn in de nok gekoppeld door een kleine ijzeren ring. Aan deze ring is een ijzeren plaat gehangen die met trekstangen aan de grote ijzeren ring is gekoppeld. Tussen de grenenhouten stijlen en regels is liggend en staand blankglas aangebracht.

Het bestek vermeldt slechts dat het beschot, de lantaarn en de dakramen moesten worden vernist. Dit is niet gecontroleerd. Uit de oorspronkelijk situatie is wel af te leiden dat het beschot een lichtere tint had dan de geprofileerde lijst, terwijl de spanten en gordingen weer lichter zijn dan de geprofileerde lijst. Gezien het kleurbeeld dat in 1909-10 bij de eerste schilderbeurt na de oplevering werd aangebracht, is te veronderstellen dat de spanten en gordingen van oudsher een okerkleurige afwerking hebben gehad. Over de kleur van de geprofileerde lijst is geen zekerheid te krijgen. Het oorspronkelijke kleurbeeld gaf dus waarschijnlijk een okerkleurig geverfde ijzerconstructie waar binnen in de vakken een vernist beschot met een donkere (wellicht verniste) omlijsting.

Spiltrappen. Vrijstaand in de ruimte zijn vier spiltrappen geplaatst die de galerijen onderling verbinden. Om een gesmede of gegoten spil zijn per verdieping 18 gietijzeren treden met aangegoten spilkoker geschoven. Aan de buitenzijde steunen de treden op elkaar door een aangegoten voet, waar doorheen de stijlen van de leuning met bouten bevestigd zijn. De ruimte tussen spil en de spilkokers van de treden is met specie gevuld. Aan de trappen is een leuning van 1,10 meter hoog bevestigd, opgebouwd uit een rond-ijzeren buis op ronde stijlen. Tussen de stijlen zijn twee rondijzeren spijlen aangebracht. Het bestek vermeldt slechts dat het ijzerwerk tweemaal overgeverfd moest worden. Kleuronderzoek gaf volgende afwerkklagen te zien: -grijs/zwart. Het oorspronkelijke kleurbeeld gaf dus waarschijnlijk grijs geverfde spiltrappen te zien.

Cellengebouw - cellenring. Het cellengebouw bevat in totaal 204 cellen, gelijk verdeeld over de begane grond en de drie verdiepingen. Op de begane grond lagen noordelijk en zuidelijk van de doorgang naar het administratiegebouw, respectievelijk het vertrek voor de directeur arbeid en voor de onderwijzer, tevens bibliotheek. De op de drie verdiepingen rondgaande galerij geeft toegang tot de cellen. De cirkel die de cellen vormen, is in vier gelijke delen van elk dertien cellen verdeeld door de trappenhuizen in de vier in de buitenmuur geplaatste torens.

De opzet van het gebouw is grotendeels bepaald door de constructieve gevolgen van de toepassing van een koepeldak. De spatkrachten die optreden in de kap worden opgevangen door de gemetselde muren van de cellenring. Hierover worden die krachten, grotendeels via steunberen op het zolderniveau en het in het muurwerk opgenomen ringanker en in mindere mate via de stijve vloerconstructie, verdeeld over de buiten- en binnenmuren en afgeleid naar de fundering.

Cel. De cellen, met een oppervlak van ongeveer 11 vierkante meter, zijn trapeziumvormig. De breedte bij de deur bedraagt ongeveer 2,50 meter en bij het raam 2,90 meter, terwijl de diepte 4 meter is. De vloer bestaat uit een portlandcementvloer op met beton afgevlakte gemetselde gewelven. Als afwerking werd dit tweemaal met parafijnolie ingesmeerd. De binnenmuren zijn anderhalve steen en het binnenspouwblad een halve steen dik. De wand aan de zijde van de centrale hal is rond gemetseld terwijl de overige recht zijn opgetrokken. Dit muurwerk is gemetseld in schoon werk van gele Waalsteen en afgewisseld met banden van "Utrechtse gevel grauwe moppen". De strekken boven de deur- en raamkozijnen zijn in dezelfde steen uitgevoerd. Rond de vensteropening is een omlijsting van afwisselend een kop en een strek breed gevormd. De banden van grauwe steen zijn als volgt verdeeld, in het binnenspouwblad van de buitenmuur een onderlaag van twaalf stenen hoog en in de overige muren een onderlaag van drie stenen hoog. In de buitenwand is een vensteropening uitgespaard. Hierin is een smeedijzeren venster groot 1,21 x 0,78 meter op een gegoten ijzeren raamdorpel geplaatst. Daarin is een gegoten ijzeren raam met een tienruits verdeling afgehangen. In dit raam is een roodkoperen ventilatieraampje aangebracht, dat naar binnen klapbaar is tussen gegalvaniseerd ijzeren wangen. De onderste ramen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

waren oorspronkelijk voorzien van blankglas, de bovenste van fijn-geribt Hartley-glas, beide in dubbele dikte. Ventilatie is mogelijk door twee openingen in de binnenmuur naar de hal.

Zolder. Vanaf de bovenste galerij, is via een rechte ijzeren trap met ajour gewerkte treden de zolder bereikbaar. Een ijzeren hek met een blad sluit de toegang af. De zolder loopt over de bovenste verdieping van de cellenring en wordt gevormd door steunberen tegen de binnenmuur waarover een vlak dak is gelegd. De steunberen zijn voorzien van een ovaalvormige doorgang. Langs de zijde van de binnenmuur lopen twee ijzeren trekstangen om de spatkrachten van de spanten ter plaatse van de steunberen gelijkmatig te verdelen. Als trekstangen zijn, uit bandstaal samengestelde, hoekprofielen gebruikt.

Waardering

Het celledgebouw is van algemeen belang. Het maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout; het is van belang wegens de innovatieve waarde.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van belang als voorbeeld van de toepassing van stijlelementen uit het verleden voor het representeren van de waardigheid van de rechtspraak en de gestrengheid in de bestraffing van gedetineerden; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen met als visueel en functioneel hoogtepunt het koepelvormige celledgebouw, waarvan er in ons land slechts drie gebouwd zijn.

Hoofdcategorie

Bestuursgebouwen, rechtsgebouwen en overheidsgebouwen
Bestuursgebouwen, rechtsgebouwen en overheidsgebouwen

Subcategorie

Gerechtsgebouw(E)
Gerechtsgebouw(E)

Functie

Gevangenis
Cellencomplex

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument